

Hallituksen esitys saamelaiskäräjälaista HE 100/2023

OTT, työelämäprofessori Hannele Pokka

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta

12.3.2023

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissiosta

Valtioneuvosto on asettanut Saamelaisten totuus- ja sovintokomission valtioneuvoston istunnossa 28. lokakuuta 2021. Komission tavoitteena on koota saamelaisten kokemukset Suomen valtion ja eri viranomaisten toimista sekä tehdä tämä tieto näkyväksi.

Saamelaisten totuus- ja sovintokomission tärkein tehtävä on kuulla saamelaisia, yksittäisiä henkilöitä ja ryhmiä. Komission pyrkimyksenä on lisätä tietoisuutta saamelaisista Suomen alkuperäiskansana ja vahvistaa saamelaisten oikeuksien toteutumista Suomessa.

Komissiolla on parlamentaarinen seurantaryhmä. Komission yhteydessä toimii psyko-sosiaalinen ryhmä, joka tukee komission työtä ja palvelee saamelaisia koko Suomessa. Komissio jättää raporttinsa ensi vuoden lopussa.

Saamelaiskäräjälain hyväksymiselle myönteinen vaikutus komission työhön.

Lisää luottamusta saamelaisten, saamelaisyhteisöjen ja valtion toimijoiden välillä

Saamelaisten oikeudet perustuslaissa vuodesta 1995

- Saamelaisten oikeuden ytimen muodostaa perustuslaki. Sen mukaan saamelaisilla on alkuperäiskansana oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Lisäksi saamelaisilla on perustuslain mukaan kieltä ja kulttuuria koskeva itsehallinto kotiseutualueella.
- Oikeus omaan kieleen ja kulttuurin ml. perinteiset elinkeinot, ovat saamelaisten itsemääräämisoikeuden ja yhdenvertaisen kohtelun ydintä.
- Saamelaiskäräjien perustaminen 30 vuotta sitten on edistänyt yhdenvertaisuuden toteutumista, mutta vieläkin on paljon puutteita.
- Saamelaiset kokevat edelleen vihapuhetta ja syrjintää, erityisesti ne, jotka sosiaalisessa mediassa puolustavat saamelaisten oikeuksia

Lain uudistaminen sisältyy hallitusohjelmaan. Sen mukaan hallituksen esitys saamelaiskäräjälaista annettiin viime joulukuussa kansliapäällikkö Timosen toimikunnan työn pohjalta yhteistoiminnassa Saamelaiskäräjien kanssa.

Saamelaiskäräjät on hyväksynyt esityksen

- Vuoden 1995 Saamelaiskäräjälaki on vanhentunut.
- Uudistuksella saadaan saamelaiskäräjälaki vastaamaan kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia
- Kansainvälinen alkuperäiskansaoikeus on kuluneina kolmena kymmenenä vuotena kehittynyt huomattavasti, muun muassa alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeutta enemmän painottavaksi.
- Esityksen 3 § määrittelee, kenellä on oikeus äänestää Saamelaiskäräjävaaleissa, ei kuka on saamelainen
- Kriteerinä kieliperuste kuten muissakin Pohjoismaissa
- Ehdotetut muutokset vahvistaisivat saamelaisten itsemääräämisoikeutta asemansa ja yhteisönsä jäsenyyden osalta
- Tukee peruslaissa turvattua itsehallinnon toteutumista

Päävastuu vaaliluetteloja koskevista asioista olisi selkeämmin saamelaiden omilla toimielimillä, jonka jäsenet saamelaiskäräjät saisi valita tai ehdottaa. Tämä lisäisi saamelaiden itsemääräämisoikeutta oikeuden ytimeen kuuluvassa asiassa, eli alkuperäiskansan jäsenyyttä koskevissa asioissa. Yksittäisen henkilön oikeusturva huomioitaisiin varmistamalla muutoksenhakulautakunnan itsenäisyys ja riippumattomuus sekä siten, että muutoksenhakulautakunnan päätöksistä olisi mahdollista valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen, jos korkein hallinto-oikeus antaa valitusluvan.

Vaikka ns. lappalaiskriteeri poistetaan voi laajennettu kielikriteeri vaikuttaa niin, että uusia henkilöitä hakeutuu vaaliluetteloon. Hakeutuminen luetteloon riippuu lisäksi kunkin omassa harkinnassa siitä, että henkilö, tuntemansa sukutaustan ja kieltä tai kulttuuria koskevien siteidensä vuoksi, pitää itseään saamelaisena ja haluaa äänestää vaaleissa. Kaikki saamelaisina itseään pitävät eivät halua hakeutua vaaliluetteloon.

Yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoite

- ▶ Neuvotteluvelvoite sisältyy nykyiseenkin saamelaiskäräjälakiin.
- ▶ Käytännöt eri viranomaisissa vaihdelleet siitä, miten neuvotteluvelvoite toimeenpannaan
- ▶ Neuvotteluvelvoite ei ole veto-oikeus, ei myöskään tavanomainen lausunto
- ▶ Yhteistoiminta- ja neuvotteluvelvoite auttaa viranomaisia nykyistä paremmin arvioimaan, miten suunniteltu hanke vaikuttaa saamelaiskulttuuriin mukaan luettuna perinteiset elinkeinot kuten poronhoito, kalastus ja metsästys